

UNIČEVANJE DOMAČIJ — ENO IZMED OKUPATORJEVIH NASILIJ

(Drugo nadaljevanje)

V tej številki Loških razgledov bom predstavil domačije, ki jih je uničil okupator v letu 1944. Število uničenih domačij v tem letu je v primerjavi z letom 1943 sicer nekoliko upadlo, vendar pa to ne pomeni, da je bilo okupatorjevo nasilje zato milejše.

Tudi v letu 1944 so Nemci, ki so se jim pridružili še domobranci, z večjimi ali manjšimi silami, stalno zasledovali in napadali vedno bolj številne partizanske enote, da bi jih, če že ne popolnoma uničili, vsaj oslabili. Sovražnik si je na vso moč prizadeval, da bi iztrgal enotam IX. korpusa iz rok svobodno ozemlje, ki je bilo iz dneva v dan obsežnejše. V ta namen je pripravil in izvedel več ofenziv, ki so zajele tudi del loškega ozemlja.

S prvo ofenzivo z imenom »Dachstein« je sovražnik pričel 25. marca in jo je zaradi neuspeha ponovil 11. aprila. Tej ofenzivi je od 3. do 10. junija sledila ponovitev ofenzive »Traufe« (kap), toda z nekoliko manjšimi silami kot v novembru 1943. Tretja ofenziva pa je trajala od 8. do 14. oktobra.

V vseh teh akcijah se je sovražnik, ker ni mogel uničiti partizanskih sil, znašal nad nemočnim prebivalstvom z najrazličnejšimi oblikami nasilja. Z nasilnimi in nečloveškimi dejanji pa je dosegel ravno nasprotno učinke: pri pretežnem delu prebivalstva je rasel odpor do okupatorja. Še zlasti pa so ljudje obsojali domače izdajalce, ki so v okupatorjevih uniformah strahovali po vaseh in izvajali teror. Domobranstvo se je namreč prav v tem letu močno razmahnilo tudi na loškem ozemlju.

Leto 1944

V tem letu so pri uničevanju domačij pogosto sodelovali z Nemci domobranci iz postojank v Škofji Loki in Poljanski dolini in tudi iz nekaterih postojank iz Dolomitov in Žabnice. Zadnji so sloveli po okrutnosti. V opisu ne bom, razen v izjemnih primerih, posebej navajal krivcev za uničenje domačij.

1. Neugotovljenega datuma so:

a) požgali kaščo Ivane Podlipnik, p. d. »Pri Jurku«, v Kališah (razlog ni znan);

b) zaminirali mlinske kamne v mlinih Katarine Bajt, p. d. »Pri Matjažku«, v Sovodnju, in Katarine Frelih (Venclnov mlin) v Sovodnju, ker so sumili, da v njih meljejo žito za partizane.

2. Dne 8. februarja so požgali:

a) majhno leseno hišico in čebelnjak z več panji čebel, ki je bila last Matevža Vidmarja, p. d. »Cavrcana«, iz Veštra (pri mlinu). Povod za požig

je bila likvidacija SS vojaka v Stari Loki in sum, da se tod shajajo aktivisti OF. Vidmarja so Nemci aretirali in naslednji dan ustrelili med 50 loškimi talci za Kamnitnikom;

b) stanovanjsko hišo z mlinom, žago, hlev, svinjak in drvarnico v Veštru, last Franca Jugovica, p. d. »Matijevega«, od Sv. Duha. Povod za požig je bil isti kot za požig pri Matevžu Vidmarju. V bunkerju pod hlevom je delovala partizanska tehnika z oznako TRK III (Tehnika rajonskega komiteja III). V njej so zgoreli vsi štirje tehniki.

V ofenzivah v mesecih marcu in aprilu so bili uničeni naslednji objekti (od zap. št. 3 do 8):

3. Neugotovljenega dne v mesecu marcu so požgali stanovanjsko hišo Jožeta Stanovnika, p. d. »Mežnarja«, Gabrška Gora 7. Hiša ni bila naseljena, ker sta lastnik in njegov brat Franc, ki sta živela v njej, odšla septembra ali oktobra 1943 v partizane in kasneje dezertirala k domobrancem. V hiši so se pogosto zadrževali partizani, kar je bilo odločilno za požig.

4. Neugotovljenega dne v mesecu marcu so Nemci v Leskovici napadli kolono partizanov, ki je s kmečko vprego pripeljala hrano iz smeri Čabrač. Od nemških izstrelkov se je vnela hiša Leopolda Žaklja, p. d. »Pri Hlipu«, in mežnarija, v kateri je stanoval mežnar z družino.

5. Dne 18. marca je ob bombardiranju nemških letal Cerkna in okolice zagorel kozolec Janeza Dolinarja, p. d. »Pri Léskovcu«, Stara Oselica 2.

6. Dne 28. marca so v spopadu med Nemci in partizani od nemške zažigalne mine pogoreli stanovanjska hiša in gospodarska poslopja Martina Oblaka, p. d. »Jerana«, Žirovski Vrh nad Zalo 7. Zgorela je tudi vsa živina.

7. Neugotovljenega dne v mesecu aprilu so požgali:

a) hišo, hlev in kozolec Franca Benedičiča, p. d. »Čemšišarja«, Martinj Vrh 17. Hiša, ki je bila prazna, je bila pogosto zatočišče partizanov. Gospodarja Franca so Nemci že leta 1942 odpeljali v taborišče, kjer je umrl. Sinova Tone in Franc sta bila v partizanih od januarja 1943 (Franc je padel). Ostalo družino, razen sina Leopolda, roj. 1935, ki je pobegnil k sosеду, pa so Nemci izselili že 6. februarja 1943 na Bavarsko.

b) hišo Jurija Verčiča, p. d. »Pri Lukaču«, Laze št. 2. Požgali so jo Nemci, ki so v koloni prodirali v smeri Slugove doline in Farjega Potoka.

c) hlev Andreja Ranta, p. d. »Pri Andreju«, Volaka 18. Nemci in domobranci so z zažigalnimi izstrelki streljali za aktivistom Antonom Močnikom, ki je pred njimi zbežal iz hiše mimo hleva v gozd, zaradi česar se je vnel hlev. Vojaki so iz gorečega hleva rešili kravo, jo pobili in odpeljali.

8. Dne 17. aprila so iz maščevanja zažgali hišo, hlev, delavnico, pod in drvarnico Franca Hafnerja, p. d. »Molčka«, iz Trnja št. 17, ker je bilo več njegovih sinov in hči pri partizanih, ostali člani družine, ki so bili doma, pa so vneto delali za naše osvobodilno gibanje. Družino, razen gospodarja, ki so ga ubili, so izselili v Nemčijo. Med požigalci so bili tudi domači izdajalci iz iste vasi, ki so delo te družine dobro poznali.

9. Dne 20. maja so požgali:

a) oglarsko bajto v Martinj Vrh, p. d. »Pri Lukcu«, ki je služila za zasilno stanovanje zakoncema Luku Potočniku in ženi Lenki. Hišo so zažgali, ker je stala na samoti v gozdu;

b) hišo Franca Zupanca, p. d. »Pri stricu«, Martinj Vrh 14/a, ker so se v njej pogosto zadrževali partizani. Prej so hišo izropali.

V nemški ofenzivi v mesecu juniju so bili uničeni naslednji objekti (od zap. št. 10 do 12):

10. Neugotovljenega dne v mesecu juniju so iz maščevanja, ker sta bila dva sinova pri partizanih, požgali hišo, hlev in čebelnjak Marije Kristan, p. d. »Pri Topličarju«, Srednje Brdo 20. Pred požigom so hišo popolnoma izropali in odpeljali s seboj desetero govedi, dva prašiča, perutnino, hrano in obleko. Gospodinjo so aretirali in odpeljali v Škofjo Loko, a so jo že po nekaj dneh izpustili.

11. Dne 6. junija so iz maščevanja zažgali:

a) hišo in hlev Jožeta Zupanca, p. d. »Pri Miznikarju«, Martinj Vrh 4, ker so se pred prihodom Nemcev v njej zadrževali partizanski telefonisti. Ustrelili so tudi gospodarjevega brata Antona;

b) hišo in hlev Franca, Kržišnika, p. d. »Podprevovca«, Delnice 12, ki je živel v ilegali. V hiši so zažgali postelje, katere je po odhodu požigalcev uspelo sosedom pogasiti in s tem obvarovati hišo pred popolnim uničenjem. Gospodinjo Ano so aretirali in odpeljali v taborišče v Nemčijo, obe hčeri sta se izognili aretaciji, ker sta se zatekli k sosedu.

12. Dne 12. junija so iz maščevanja požgali hišo v Rovtu št. 1, last Ane Mesec iz Rovta št. 3, v kateri je stanovala Marija Eržen, p. d. »Pri Šimnu« (ilegalno ime »Pod češnjo«), v kateri je bila že leta 1941 prva partizanska javka, v letu 1943 pa sedež kurirske postaje. Hišo so predhodno izropali. Mariji Eržen in njeni hčeri Francki je uspelo pravočasno pobegniti v gozd.

13. Dne 28. junija so prvič požgali zgradbo Osnovne šole v Javorjah (drugič pa v zadnji nemški ofenzivi marca 1945).

14. Neugotovljenega dne v mesecu septembru so iz maščevanja požgali žago in hišico za žagarja na Trebiji, last Janeza Dolinarja, p. d. »Cestnika«, iz Podgore št. 8, ker se njegova sinova nista hotela priključiti domobrancem.

15. Dne 10. septembra so v Gorenji Žetini:

a) požgali dva kozolca, last Janeza Vodnika, p. d. »Andrejona«, in to iz maščevanja, ker so na enem kozolcu zajeli partizana, ki so ga nato ustrelili;

b) z obstreljevanjem od daleč zažgali kozolec Janeza Možine, p. d. »Mar-kuša«.

16. Dne 15. septembra so Nemci in domobranci napadli partizane, ki so držali položaje v Stari Oselici. Od izstrelkov iz sovražnikovega orožja se je vnel in zgorel hlev ter v njem vsa živina, orodje in nekaj žita. Zaradi neposredne bližine je pričela goreti tudi hiša, vendar so domači ogenj pravočasno pogasili.

17. Noč od 14. na 15. september je sedem od pohoda utrujenih borcev Vojkove brigade prespalo brez straže na stelniku domačije Janeza Cigaleta, p. d. »Pretovčana«, v Koprivniku št. 29. Nemci so jih okoli šeste ure zjutraj presenetili, vseh sedem zajeli in privedli k »Pretovčanu«. Z zažigalnimi bombami so nato zažgali njegov hlev, kozolec in stelnik. Dva partizana so vrgli v goreči stelnik, ostalih pet pa so nagnali v goreči kozolec — dvojnik, kjer so zgoreli. Po tem okrutnem zločinu so se znesli še nad stanovanjsko hišo, ki so jo zažgali z vžigalicami. Domačim je uspelo rešiti le nekaj živine.

18. Neugotovljenega dne v mesecu oktobru (verjetno med nemško ofenzivo) sta zagorela lesena nenaseljena hiša in hlev Jožeta Koširja, p. d. »Pri Luku«, Sv. Tomaž št. 5 (sedaj Tomaž nad Praprotnim). Domačijo so požgali iz maščevanja, ker so zvedeli, da so se v hiši pogosto zadrževali partizani.

19. Dne 28. oktobra so Nemci zaradi obstreljevanja z minometom ob spopadu s partizansko patruljo zažgali žago in skladišče lesa z nad 300 m³ desk v Sp. Luši, last Antona Tavčarja, p. d. »Pri Starmanu«, Sp. Luša št. 14.

20. Nemci in domobranci, ki so jim bili za vodiče, so 21. novembra v zgodnjih jutranjih urah iz več smeri obkolili in napadli prvi bataljon Prešernove brigade, ki je zasedal položaje okrog Križne Gore. V srditem spopadu so sovražniki imeli precej žrtev. Zaradi nemških min oziroma granat so zagorela prva poslopja v vasi (hlev in kozolec Matevža Koširja, p. d. »Jožnka« s Križne Gore št. 6 in 11 — bil je namreč lastnik dveh domačij). Partizani so se iz vasi umaknili, ko jim je zmanjkalo streliva.

Nemci so se zaradi izgub, ki so jih utrpeli, maščevali in so požgali polovico vasi. Ko so prišli v vas, so najprej popolnoma izropali vse domačije, nato pa so pričeli požigati. Ljudje so bežali iz vasi in reševali gola življenja pred podivjanimi Nemci in njihovimi zvestimi hlapci. Zatekli so se v druge vasi k sorodnikom, znancem in prijateljem.

Še istega dne so požgali domačije naslednjim lastnikom:

1. Mariji Jamnik, p. d. »Pri Luskovcu«, hišna št. 4;
2. Janezu Pintarju, p. d. »Pri Alovcu«, hišna št. 5;
3. Janezu Krajniku, p. d. »Pri Jurjovcu«, hišna št. 7;
4. Valentinu Jurčiču, p. d. »Pri Vrataretu«, hišna št. 8;
5. Jožetu Ravnikarju, p. d. »Pri Kalanu«, hišna št. 9 (domačija je bila prazna, ker je bilo nekaj članov družine v partizanih, nekaj pa v taborišču).

Naslednji dan, to je 22. novembra, pa so požgali domačije še lastnikoma:

1. Matevžu Koširju, p. d. »Pri Jožnku«, hišna št. 6 in 11;
 2. Matevžu Tavčarju, p. d. »Pri Šuštarju«, hišna št. 10.
21. Dne 22. novembra so iz maščevanja požgali hišo Ivana Benedika, p. d. »Primca«, iz Pozirna, ker so jih neposredno pred tem napadli partizani.

22. Dne 24. decembra so Nemci, ki so zasedali položaje na Pretovču, v poznih popoldanskih urah z zažigalnimi izstrelki zažgali hlev Franca Mlakarja, p. d. »Hlevškarja«, Hlavče Njive 1.

Zaradi gorečega hleva se je vnela še hiša, vendar je domačim uspelo ogenj pogasiti in hišo rešiti pred uničenjem. Naslednji dan so se Nemci zglasili pri hiši in jo izropali. Odpeljali so precej hrane, obleke in prašiča. Domačija je dajala pogosto zavetje partizanom.

(Se nadaljuje)